

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20130> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Rossenberg, Ericus Anthonius van (Erik)

Title: Cultural landscapes, social networks and historical trajectories: A data-rich synthesis of Early Bronze Age networks (c. 2200-1700 BC) in Abruzzo and Lazio (Central Italy)

Issue Date: 2012-11-15

Samenvatting

Het proefschrift *Culturele landschappen, sociale netwerken en historische trajecten: een gedetailleerde synthese van netwerken uit de vroege bronstijd (ca. 2200-1700 v. Chr.) in Abruzzo en Lazio (midden-Italië)* [*Cultural landscapes, social networks and historical trajectories: A data-rich synthesis of Early Bronze Age networks (c. 2200-1700 BC) in Abruzzo and Lazio (Central Italy)*] behelst een poging tot synthese van een slecht begrepen periode, een zogenaamde overgangperiode, in de latere prehistorie van midden-Italië (Hoofdstuk 1). Daarnaast is het doel een theoretisch en methodologisch kader te schetsen waarmee benaderingen van de periode van de bronstijd in Europa en het Middellandse Zeegebied meer met elkaar in lijn gebracht kunnen worden. Het uitgangspunt van deze theoretisch-methodologische schets van het vakgebied is dat landschaps- en netwerkbenaderingen complementair zijn, aangezien in beide gevallen precies dezelfde plaatsen object van studie zijn (of zouden moeten zijn). Voorwaarde voor een geslaagde poging tot gedetailleerde synthese is dat landschappen expliciet als netwerken begrepen worden en dat er geen selectie plaatsvindt ten koste van bepaalde delen van het gegevensbestand (Hoofdstuk 2).

Deze poging tot synthese begint met een overzicht van de algemene interpretatieve kaders als inleiding op de periode van de vroege bronstijd (Hoofdstuk 3). Hierin worden achtereenvolgens de betreffende archeologische gegevensbestanden, de gangbare chronologische sequenties en cultuurgrenzen (op basis van aardewerkclassificatie), het beperkte aantal absolute dateringen en tenslotte reconstructies van milieu en klimaat besproken. De elementen die uit het cultuurlandschap gelicht worden om in detail te bespreken en analyseren voor het onderzoeksgebied van Abruzzo en Lazio, zijn achtereenvolgens praktijken met betrekking tot metaal (Hoofdstuk 4), begravingspraktijken (Hoofdstuk 5), het gebruik van grotten (Hoofdstuk 6) en nederzettingsspatronen (Hoofdstuk 7).

De overgang van koper naar brons definieert traditioneel het begin van de bronstijd. De eerste stap is de ontrafeling van het fenomeen van depots van bronzen objecten uit de vroege bronstijd in midden-Italië. Patronen in ruimtelijke verspreiding en in de beschikbare materiaalanalyses maken het mogelijk het ontstaan van een koperwinningsgebied en productiecentrum van bronzen bijlen en koperbaren in Toscane te volgen, parallel aan een andere zogenaamde metallurgische sfeer aan de Adriatische kant van het schiereiland. Pas in tweede instantie wordt van deze kant de technologie van ‘volwaardig’ brons geïntroduceerd in de vorm van zogenaamde ‘prestigedolken’ (§4.1). Een exclusieve focus op zulke depots wordt vermeden in een ruimtelijke en contextuele analyse van deposities in het onderzoeksgebied, waar ‘losse’ objecten de overhand hebben. Deze analyse laat een toename van het fenomeen van metaaldepositie zien in de loop van de vroege bronstijd (§4.2). De materiaalanalyses die voor deze objecten beschikbaar zijn, worden vergeleken met de eerder onderscheiden metallurgische sferen. Dit laat zien dat de Toscaanse sfeer zich uitstreckte tot in zuid-Lazio en dat ‘prestigedolken’ hier inderdaad de eerste ‘volwaardig’ bronzen objecten zijn (§4.3). De verschillende patronen worden samengebracht in een poging technologische veranderingen aan uitwisselingsnetwerken te koppelen in Abruzzo en Lazio (§4.4).

Het gegevensbestand in het onderzoeksgebied is voor begravingspraktijken en grottengebruik beperkt in de vroege bronstijd. In het geval van begravingspraktijken staat dit in schril contrast met de voorafgaande periode, de kopertijd. Op basis van het beperkte gegevensbestand (§5.1) kan desondanks beargumenteerd worden dat er een verandering optrad in het idee met betrekking tot voorouders, waarin vaste begraafplaatsen minder belangrijk werden dan het selectief verspreiden van bepaalde delen van vergane lichamen naar bepaalde plekken op regionale knooppunten in sociale netwerken (§5.2). Het gebruik van grotten steeg enigszins in de loop van de vroege bronstijd naast het voortbestaan van een kleine groep cultusplaatsen (§6.1). Vanwege het geografisch beperkte voorkomen van grotten kan een verband gelegd worden in termen van sociale netwerken. Het doorkruisen van bergachtige gebieden lijkt gepaard te zijn gegaan met rituele handelingen (§6.2).

Het grootste aantal vindplaatsen uit de vroege bronstijd in Abruzzo en Lazio is gerelateerd aan nederzettingsspatronen. Dit hoofdstuk begint met een overzicht van het beschikbare gegevensbestand in relatie tot de eerder besproken elementen (§7.1). Vervolgens wordt een poging gedaan om op grond van verbanden tussen vindplaatsen (op basis van aardewerktypologie) netwerken te visualiseren en eventuele veranderingen in nederzettingsspatronen op te sporen. In de tweede helft van de vroege

bronstijd trad er een verschuiving op doordat er twee nieuwe nederzettingsclusters ontstonden aan de Tyrrheense kant van het schiereiland ten koste van de grootste cluster uit de kopertijd waar nog wel aanwijzingen waren voor bewoningscontinuïteit in de eerste helft van de onderzochte periode (§7.2). Vanwege het kleine aantal opgravingen van nederzettingen blijft het dorpsleven uit de vroege bronstijd onderbelicht. Als alternatief wordt gezocht naar patronen van associaties en dissociaties tussen materiaalcategorieën in de samenstelling van het opgegraven materiaal in vergelijking met die van vindplaatsen van de oppervlakte (§7.3). Tenslotte blijkt uit een vergelijkende analyse van faunaresten uit grotten en vindplaatsen in de openlucht dat pastoralisme ingebed was in het dorpsleven, terwijl jacht vooral een connotatie met cultusplaatsen heeft (§7.4).

De verschillende in detail besproken elementen worden samengebracht in een eigenlijke synthese van culturele landschappen en sociale netwerken (Hoofdstuk 8). Om te beginnen wordt een samenloop gesignaleerd van een uitbreidende ruimtelijke verspreiding van metaaldepositie, grottengebruik en nederzettingen. Uit samengestelde verspreidingskaarten blijkt dat de eerste twee elementen de ‘gaten’ vullen in de laatste. Op basis hiervan wordt een ‘gezoneerde’ indeling van culturele landschappen gereconstrueerd op regionale schaal waarbij rituele praktijken plaatsvinden tussen nederzettingsclusters. Dit wijst op een structuur van sociale netwerken waarin ontmoetingsplaatsen zich in grensgebieden bevinden. Vervolgens wordt de oververtegenwoordiging van zulke rituele praktijken in verband gebracht met cosmologische principes waarbij contact maken met de ondergrond door middel van depositie (met name in grotten en kratermeren) steeds meer centraal kwam te staan. Tenslotte is de vraag hoe sociale veranderingen zich voltrokken in een overgangperiode, zoals de vroege bronstijd, die voor een aantal elementen een beperkt gegevensbestand heeft. Hier wordt een verband gelegd tussen aan de ene kant verschuivingen in het nederzettingspatroon in Lazio en aan de andere kant het smeden van nieuwe uitwisselingsnetwerken gerelateerd aan bronsproductie in Toscane. Dit zijn de omstandigheden waaronder metaalproductie aldaar tot een hoogtepunt steeg en de relaties tussen beide zijden van het schiereiland geïntensiveerd werden.

Om methodologische en historische redenen wordt de analyse in het slothoofdstuk doorgetrokken naar de situatie op de overgang van de vroege naar de midden-bronstijd. Methodologisch gezien moet immers vermeden worden dat zulke periodegrenzen een eigen leven gaan leiden en onbesproken uit zicht verdwijnen (Hoofdstuk 9). Op basis van een vergelijking van gegevensbestanden van de vroege bronstijd en de midden-bronstijd in het onderzoeksgebied, samen met gesignaleerde aanwijzingen voor chronologische overlap tussen beide perioden, wordt een scenario naar voren gebracht waarin sprake is van verschillen in de chronologische sequenties aan beide zijden van het schiereiland. Het ontstaan van de eerste culturele landschappen en sociale netwerken uit de midden-bronstijd kan zodoende in verband gebracht worden met een integratie van de ‘aparte’ metallurgische sferen in midden-Italië. Hiermee wordt de basis gelegd voor de volgende stap, een integratie van de regio in continentaal Europese en Mediterrane sferen.